

פרשת חיי שרה שנת תשפ"ה

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

מבית אבא כך אובד ממך עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון עי"ש, וידוע העונש דהמבטל ממצות פו"ר כאלו שופך דמים וגורם לשכינה שתסתלק מישראל כדאיתא במסכת יבמות (דף ס"ג), ולכאורה היאך לא חששה לאסור את עצמה על בעלה הלא שוב לא תוכל לקיים מצות פו"ר, וע"כ דלא חששה לכך כיון דנשים פטורות ממצות פו"ר.

ולכן יובן שפיר כוונת ר"ע הנ"ל וכוונת הציבור שנתנמנו, כי בראותם שר"ע יושב והן עומדים, הרע להם דמשום כבוד התורה היה לו לר"ע ג"כ לעמוד ולא לישב, ולכן לא חשו לשמוע אליו והתנמנו, מיד הביין ר"ע כוונתם ופתח ואמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, ובא להוכיחם מאסתר, דקרא ואתה פה עמד עמדי בא ללימוד אחר, שהסכים הקב"ה עם משה לפרוש מן האשה, דמה זכות היה לאסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, דהא בדין הוא שיבוטל כל המלכות מאחשוורוש ע"י שביטל מלאכת בית המקדש וגרם שלא שרתה השכינה בישראל, אלא שבזכות אסתר זכה למלוך על חציון שהם קכ"ז מדינות, והדא תברא, מה זכות נתבקש לה, ולא די שלא קיבלה עונשה שביטלה מפו"ר בישראל אחרי שנתרצית ליקח לאותו רשע לאשה וגרמה לשכינה שתסתלק מישראל אלא שצלחה גם למלוכה, ומה לי אותו רשע אחשוורוש שביטל בנין בית המקדש גרם לסילוק השכינה, הא גם היא גרמה אותו הסילוק אחרי שביטלה מפו"ר בישראל, ועכצ"ל דאת זה לעומת זה עשה אלקים, בשביל שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ולא יותר, ומטעם הנ"ל שמסרה בחנם דינה לשמים על אברהם על שלא התפלל גם עליה שתזכה לבנים, כי באמת נשים פטורות ממצות פו"ר, ולכן צלחה גם אסתר למלוכה ולא נענשה גם היא על שביטלה מפו"ר בישראל, ובהיות כן דאשה אינה מצווה על מצות פו"ר א"כ מצותו הוא בב' זכרים, ולפי"ז שפיר קיים משרע"ה מצות פו"ר, וע"ז קאי ואתה פה עמד עמדי, וא"כ למה תלינו עלי בדבר הזה עכ"ד.

ועפ"י דרכו י"ל באו"א, דבטעם הדבר שנמנע משה מלקיים מצות פו"ר בכך ובת, י"ל דהנה הטור בחו"מ (סי' א) כתב וז"ל, רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם קיים, על הדין על האמת ועל השלום, פי' ה"ר יונה ז"ל אין פירושו שבסיבת אלו נברא העולם, שהרי בתחילת הפרק אומר על שלשה דברים העולם עומד, ולא הזכיר אלו שזכר כאן, אלא הפירוש שבתחלה ברא העולם בשביל אלו הג' התורה והעבודה וגמילות חסדים, אבל אחר שבראו הוצרך לג' אלו הדין האמת והשלום בשביל קיום העולם וכו' עי"ש.

והיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה: ואיתא במדרש רבה (פרשה נ"ח-א) רבי עקיבא היה יושב ודורש, והצבור מתנמנם, בקש לעורר, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינה, אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנה ותמלוך על קכ"ז מדינות ע"כ, המדרש הזה תמוה דמדוע ביקש לעוררן דייקא ע"י שדרש מאמר זה לפניהם.

והנבס"ד, בהקדם מש"כ בספר פני אריה זוטא לבאר דברי המדרש, דאיתא במסכת סוטה (דף מ"ט), משמת ר"ע בטל כבוד התורה [דער ר"ע היו לומדים תורה מעומד כדאיתא במסכת מגילה (דף כ"א)] וילפינן לה מקרא דכתיב ואתה פה עמד עמדי, ולכן כאשר ר"ע היה יושב ודורש היינו שדרש בשיבה ולא בעמידה כפי שהיה נהוג אז, התרעמו הציבור להרהר אחריו על שאינו דורש בעמידה, ורמזו לו שאין דעתם נוחה בכך ולכן התחילו להתנמנם.

ור"ע דדרש בשיבה י"ל דס"ל דמה שנאמר ואתה פה עמד עמדי לא קאי להא דצריך ללמוד בעמידה, אלא למה דאיתא במסכת שבת (דף פ"ז), דשלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים עמו הקב"ה וכו' ופירש מן האשה וכו', ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו דכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, וכתיב בתריה ואתה פה עמד עמדי וכו' עי"ש, אך דקשה ע"ז דהיאך יתכן לומר דהקב"ה הסכים עם משה על מה דפירש מאשתו הלא עדיין לא קיים מצות פו"ר, דלביית הלל במסכת יבמות (דף ס"א): צריך בן ובת, ולמשה לא היה לו רק ב' בנים.

ואיתא במסכת ב"ק (דף צ"ג), אמר רב חנן, המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה, שנאמר ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך, וכתיב ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה עי"ש, ולכאורה הרי צדקה במה שטענה עליו על שלא התפלל עליה שתיפקד, כי נצטערה על שנמנע ממנה לקיים מצות פו"ר, ומדחזינן שנענשה ומתה קודם לאברהם בהיותה קכ"ז שנים מוכח דאשה אינה מצווה על מצות פו"ר, ובכך לא היה לה להצטער כל כך ולמסור דינה לשמים.

ואיתא במדרש, שהיה בדין ליטול מאחשוורוש כל המלכות על שביטל הבנין בית המקדש, רק משום זכות אסתר זכה למלוך על חצי העולם שהן קכ"ז מדינות עי"ש, ואיתא במסכת מגילה (דף ט"ו), כאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי

וכתב בספר מתת יה (פרשת לך) לבטל טענת לסטים אתם, דאיתא במסכת נדרים (דף מ"ה:), השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר (בבבא מציעא דף ק"ג:), ר' אליעזר וקא סבר אין ברירה דאימור האי לחלק חבירו עייל והאי לחלק חבירו עייל, ר' יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דקסבר יש ברירה), היה אחד מן השוק מודר באחד מהם (מן השותפים) הנאה, לא יכנס לחצר, ר' אליעזר בן יעקב אומר, יכול לומר לו לתוך של חבירך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך עיי"ש, וכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש, ומוכח מזה דמקבלין גרים.

אמנם לפימש"כ המהר"י אלגאזי בספרו מגיד דבריו ליעקב על הגש"פ (דף נ"ג: מדפ"ס) דליכא טענת לסטים אתם, משום דקיי"ל גזל עכו"ם מותר עיי"ש, ולפי"ז אין ראייה מכאן דמקבלין גרים.

ולכאורה יש להביא ראייה דגזל עכו"ם אסור, מהא דאיתא במסכת סוכה (דף כ"ט:), דלולב הגזול פסול, והטעם איתא (דף מ"ג:) דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', משלכם להוציא את השאול ואת הגזול, והקשו בתוס' (דף ל:) דלמ"ל קרא דאינו יוצא בגזול, תיפ"ל דאינו יוצא משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, עכ"ל.

ובשו"ת חלקת יואב (תא"ח סי' כ"ז) כתב לתרץ, דלכאורה קשה למה אמרינן דהוי מצוה הבאה בעבירה, ולא נימא דרשאי לגזול משום דאמרינן עשה דוחה לא תעשה. אך זה טעות, משום דהוי עבירה שבין אדם לחבירו, ובעבירה שבין אדם לחבירו לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה, דרק בעבירה לשמים אמרינן עשה דוחה לא תעשה וכמו שכתב השא"ג אריה בסוף הלכות מצה.

אולם כל זה ניחא רק היכא דגזל מישראל, דבזה י"ל דכיון דהוא עבירה שבין אדם לחבירו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת והוי מצוה הבאה בעבירה, משא"כ היכא דגזל מעכו"ם, לפימש"כ בשו"ת חכ"צ (סי' כ"ז) דהאיסור דגזל עכו"ם אינו מצד עצמו רק משום שלא נרגיל עצמנו במדות רעות ונבוא לגזול גם מישראל, וא"כ זה לא הוי עבירה שבין אדם לחבירו, כיון דמצד העכו"ם אין בו איסור, ושוב אמרינן עשה דוחה ל"ת וליכא בזה מצוה הבאה בעבירה,, ולפי"ז משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, הוי אמרינן דיצא, ולכן צריך הקרא דלכם לומר דעכ"ז לא יצא משום דל"ה לכם עכ"ד, הרי לן דגזל עכו"ם אסור.

ובחידושי חת"ס כתב לתרץ, עפ"י שיטת הר"ת בספר הישר דבעבירה בשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאיצטריך קרא באופן דהגזל בידו הוא בשגגה, דבשוגג ליכא פסול דמצוה הבאה בעבירה, ומ"מ מיפסל משום דלא הוי לכם, וכ"כ במרדכי ריש פרק לולב הגזול דבשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה.

וכתב הבית יוסף, וא"ת והלא בג' שנברא העולם יספיק לקיימו, שמי שהוא סיבה להוות את הדבר כ"ש שיקיימו עכ"ק עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת משפטים דף קס"ד) וז"ל, למדנו מדבריו ז"ל שמי שהוא סיבה להוות דבר כ"ש שיועיל לקיימו, ועפי"ז נלענ"ד טעם נכון למה שפסק מרן בשו"ע אהע"ז (סי' א' סעיף ד'), דמי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי פטור מפו"ר, והיינו משום שיש בידו דבר שבשבילו נברא העולם, וא"כ כ"ש שאותו דבר יקיימו וכיון דכל מצות פו"ר הוא לקיום העולם, דלא לתוהו בראה לשבת יצרה, וזה יש בידו תורה שבשבילה נברא העולם, כ"ש שבה מתקיים העולם, ואין צריך עוד למצות פו"ר שאינה אלא לקיום העולם בלבד.

ולענ"ד יראה דבזה פליגי חכמים ובן עזאי, דבן עזאי ס"ל כך ומשו"ה לא עסק בפו"ר, וחכמים שאמרו לו נאה דורש ואין נאה מקיים, סברי דלא דרשינן טעמא דקרא, וגזירת הכתוב הוא פרו ורבו, ואף מי שיש בידו תורה אינו פטור מפו"ר עכ"ד, ולפי"ז י"ל דמשה ס"ל דדרשינן טעמא דקרא, וכיון דהוא עמוד התורה שפיר מותר לו לפרוש מן האשה.

והקשו המפ", הא דכתיב ויהיו חיי שרה מאה שנה וגו', הלא אמרו חז"ל במסכת נדרים (דף ס"ד:), דמי שאין לו בנים לא נקרא חי א"כ לא היה לה רק ל"ז שנים מזמן שנולד יצחק, וכתב בספר תפארת יונתן (בפרשתן) ד"ה שני לתרץ, דכיון דשרה גיירה הנשים כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן והוה כאלו ילדם לכן חיתה שפיר קב"ז שנים עיי"ש.

והנה יש חילוקי דיעות אם קבלת גרים מעליותא הוא לישראל או דאדרבה איכא גריעותא בזה, דבמסכת פסחים (דף ט"ז:) איתא, דלא גלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, הרי דגרים חביבין כ"כ דכל גליות ישראל אינו אלא בעבורם שיבואו ויתגיירו.

אך במסכת קידושין (דף ע"ג:) איתא קשים גרים לישראל כספחת, הרי דקבלת גרים לאו מעליותא הוא, ובתוס' (שם) ד"ה קשים כתבו בתוך דבריהם שני טעמים למה קשים גרים לישראל, או דהגרים מצד עצמם קשים לישראל דגריעותא הוא לקבלם, או משום שכיון שהם מדקדקין במצוות יותר מישראל, הקב"ה מזכיר מתוך כך עונותיהן של ישראל ח"ו עיי"ש, והאריכו בזה בספרי הדרוש.

ולכאורה יש להוכיח דמקבלין גרים, דרש"י (ע"פ בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק, לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

ועפ"יז י"ל, דבהואיל משה פרשת ויקרא (אות ח) הבאנו מה שראיתי בכתבי כ"ק האדמו"ר מצאנז-זוועהיל זצ"ל (פרשת לך שנת תש"ס) לפרש, מה דאיתא במסכת יבמות (דף מ"ד), גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים סחופים ומטורפים ויסוריך באים עליהם וכו' עיי"ש, והנה הא דצריכים לומר להם כן, משום שמא יחזרו לסורם בראותם כשנתגיירו באים עליהם כל היסורים האלה, כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח), מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין ויסורים באים עליהם, ולא הגינו עליהם המצוות שקיימו כשנתגיירו, וע"כ הא דלא הגינו עליהם המצוות והמעש"ט שעשו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ולפי"ז יצא לידון בדבר החדש דזה דמקבלין גרים או לא, והיינו משום דחיישינן שמא יחזרו לסורם כשיבא עליהם יסורים, יהא תלוי אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או לאו, דאי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ליכא למיחש דלמא יבאו עליהם יסורים כשיקיימו המצוות, וגם שמא יחזרו לסורם, דהוה כספק ספיקא, דמסתברא שלא יבאו עליהם יסורים, ויקבלו שכר מצוותם בהאי עלמא, ומשו"ה שפיר אמרינן דמקבלין גרים, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא יגיין עליהם המצוות שקיימו, א"כ מילתא דשכיחא הוא שיבאו עליהם יסורים ושמא יחזרו לסורם, ומשו"ה אין מקבלין גרים עכ"ד.

ובספר בנין דוד (אות י"ב) הביא בשם ספר כתנת פסים שהקשה, דאמאי זכתה אסתר למלוך על קכ"ז מדינות, וא"ת משום שבאתה משרה שחיתה קכ"ז שנים, א"כ תקשי דלמה לא מלכה על קע"ה מדינות כנגד שנותיו של אברהם אבינו, ותירץ משום דאברהם היה חוטא, ומה היה חטאו של אברהם אבינו שאמר במה אדע כי אירשנה, אבל בשרה פירש"י בת ק' כבת כ' לחטא שלא חטאה כלל עכ"ד.

ובספר זרע ברוך ראשון (פרשת תבא) כתב, דהנה ארץ ישראל ניתנה לבני ישראל בזכות התורה והמצוות שקבלו, כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו, ובזה יש להבין מה היה כוונת אברהם שאמר במה אדע כי אירשנה, לא מצד חסרון אמונה ח"ו, אלא קשיא ליה האין מבטיח את זרעי בנחלת ארץ ישראל והיינו מצד התורה והמצוות שיקבלו, והרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש, וכ"כ בספר שתי ידות פרשת שמות (דף מ: מדפה"ס), ובהגדש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ. מדפה"ס) עיי"ש.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דר' עקיבא בא להוכיח דמקבלין גרים, דהלא חזינן דאסתר מלכה על קכ"ז מדינות, משום שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים, ולכאורה אמאי לא מלכה על קע"ה מדינות כשנות אברהם, וע"כ משום דאברהם היה לו חטא במה שאמר במה אדע, ומינה דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומינה דמקבלין גרים, ובזה בקש לעוררם ודו"ק.

ובשו"ת מהר"ם שיק האו"ח (סי' רצ"ח) כתב, דזה אי בשוגג אמרינן מצוה הבאה בעבירה או לא, תליא אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, דאיתא שם בגמרא משל למלך וכו', אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו בני ויבריהו עצמן מן הגזל, דהקב"ה שונא ומרחיק כל דבר עבירה שנמאס הדבר אצלו, ולכן אפילו בשוגג פסול וכדאמרינן בעלמא אדם חותה באכילת איסור, וכיון דעצם העבירה מאוס לפני הקב"ה אין לחלק בין שוגג למזיד וכמ"ש גזול דומיא דפסח ומה לי שוגג מה לי מזיד.

אבל למאן דלא דריש טעמא דקרא שפיר י"ל דבשוגג לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה, והתוספות קאי למ"ד דרשינן טעמא דקרא עיי"ש.

ולפי"ז נמצא מדאיצטריך קרא לכם למעוטי גזולה, הלא אף בלא"ה אינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, וע"כ דנפק"מ היכא דעבר בשוגג דלא אמרינן מצוה הבאה בעבירה, והוא משום דלא דרשינן טעמא דקרא.

ומעתה מבואר דברי המדרש, ר"ע היה "יושב" ודורש, דלא ס"ל כר' אבהו דהקרא דואתה פה עמוד עמדי קאי אדברי תורה דצריכין להיות בעמידה, רק דהקרא קאי שהסכים הקב"ה עם משה במה שפירש מאשתו, והציבור רצו לרמוז לו דלא שפיר עשה במה שיושב ודורש, משום דהקרא קאי דדברי תורה צריך להיות בעמידה, ולכן היו הציבור מתנמנים.

על כן ביקש לעוררן ולהוציאן מסברתן, ופתח ואמר, מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, אלא תבוא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים, ומינה דמקבלין גרים, וההוכחה לזה דעיי"ז בטלה טענת לסטים אתם, ומינה דס"ל דגזול עכו"ם אסור, ולכן כתיב לכם להוציא את הגזול.

ומעתה י"ל דבשוגג אמרינן מצהב"ע, וי"ל דדרשינן טעמא דקרא, ומעתה עשה משה כדין במה שפירש מן האשה, וע"ז קאי הקרא ואתה פה עמד עמדי, ולא דרשינן ליה שלימוד התורה צריך שיהא בעמידה ודו"ק.

(ב) עוי"ל, עפ"ימ"כ בספר בא ישועה ונחמה (בפרשתן), דאיתא במסכת ברכות (דף י"ד), בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו, דקא חזי יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא (שהיו נאספים שם ישראל בארץ לשמוע בהלכות הפסח ובאלול לשמוע הלכות החג), ולא קמגייר גיורא מינייהו עיי"ש, ובספר עיר דוד כתב, שהדרשה הוא תיקון לקבלת גרים עיי"ש, וידוע דר' עקיבא היה בן גרים, ומסתמא היה ג"כ דורש דרשה שלו כדי לתקן הגרים שיבואו ג"כ להתגייר, אבל הציבור לא היו מודים בזה דמקבלין גרים, דיש דיעות חלוקות בזה אי מקבלין גרים או אין מקבלין גרים, ולכן התנמנמו, עיי"ש מה שהאריך לבאר בזה דברי המדרש עיי"ש.

אך כ"ז א"ש בעת שישראל יושבים וקבועים במקומם, אבל בשעת שישראל ניידים ממקום קביעותם או יש מקום שיתעורר טענתם דניזול בתר רובא עכ"ק, ובכדי שבני ישראל לא יתבטלו ברוב אומות שהן רוב, דאם היו כל בני אדם נבראים כשהם נימולין היו מין במינו דבטלין ברוב, ולכן נבראו כולם שאינן נימולים, ואח"כ בני ישראל נצטוו לימול, א"כ המה מין שאינו מינו דלא בטל עכ"ד.

ובספר טיב לבב כתב לבטל טענת אומות העולם, דאיתא במדרש רבה שמות (פרשה ו-א), בשעה שעבר שלמה על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וגו', עלתה יו"ד שבירבה וקטרגה עליו וכו', תני ר' שמעון בן יוחאי, ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו וכו' הרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני, אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטלין ודבר ממך אינו בטל עיי"ש, הרי דאות אחת מן התורה אינה בטלה אפילו באלף, ונודע דכל אחד מישראל יש לו אחיזה באות אחת מהתורה, וידוע מדורשי רשומות שאמרו דתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וא"כ כל אחד מס' רבוא נשמות ישראל הוא כנגד אות אחת מן התורה, ומעתה אין ממש בטענת האומות, כיון דבני ישראל אחוזים הם באותיות התורה אין שייך בהם ביטול עכ"ד.

ובספר שפת אמת לר' ישמעאל הכהן פרשת יתרו (דף מ"ה). כתב, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא שייך לומר דיש ס' רבוא אותיות דווקא מכוונים לס' רבוא שורשי נשמות, דהרי יש תיבות יתירות לחנם כלשון בני אדם, רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם או שפיר יש לומר דישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה עכ"ד.

ואיתא בקידושין (דף ל"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ"ג) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, דרבנן ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב) כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, משא"כ ר' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ג) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דר' עקיבא היה בן גרים, ומסתמא היה ג"כ דורש דרשה שלו כדי לתקן הגרים שיבואו ג"כ להתגייר, אבל הציבור לא היו מודים בזה דמקבלין גרים, דיש דיעות חלוקות בזה אי מקבלין גרים או אין מקבלין גרים, ולכן התנמנו.

ולכאורה יש להוכיח דמקבלין גרים, דבש"ך על התורה פרשת בראשית (פרשה י"ז-א) כתב, דלכן אין הולד יוצא מהול ממעי אמו, דהנה בילקוט שמעוני פרשת משפטים (אות שמ"ט) איתא, וגר לא תונה ולא תלחצנו וגו', חביבין הגרים, שלא מל אברהם אבינו אלא בן צ"ט שנה, שאלו מל בן שלשים או בן עשרים לא היה גר יכול להתגייר מבין שלשים ומעלה, לפיכך גלגל הקב"ה עמו עד שהגיעו לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני הגרים הבאים וכו' עיי"ש.

ולפ"ז כתב בספר דברי שמואל (ס"פ לך לך) לפרש הפסוקים, ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו וגו' בעצם היום הזה נימול אברהם, רצה לומר, דוקא בעצם היום הזה שהוא בן צ"ט שנה הובחר אברהם לימול עצמו ולא קודם לזמן זה.

ומפרש הכתוב מילתא בטעמא ולמה באמת נימול בן צ"ט שנה ולא בן כ' או ל' שנה, ומפרש הכתוב מאת בן נכר נמלו אתו ר"ל כדי שגם בני נכר יכולים להתגייר ג"כ ולימול ג"כ אף בן צ"ט שנה, דאם היה אברהם נימול כשהיה בן כ' או ל' שנה, אז לא היה יכול בן נכר לימול אלא דוקא לכ' או לל' שנה כמו אברהם, ולא לבן יותר מכ' או ל', כי סבר שמא לא יועיל לגרים מזו והלאה, אבל עכשיו באשר נימול בעצם היום הזה שהוא צ"ט שנה ע"כ גם בני נכר יכול לימול עצמו אף אם יהיה בן מאה שנה כמו שנימול אברהם עכ"ד.

ומעתה אם היתה המילה שבה תלויה היהדות נקבעת מבטן ומלידה לא היה שייך ענין גירות, וכדי ליתן מקום לאומות העולם להתגייר, לכן הולד אינו יוצא מהול ממעי אמו.

ואיתא במדרש תנחומא (פרשת תזריע), דשאל מין את רבי עקיבא, אם הקב"ה חפץ במילה למה אין הולד יוצר כשהוא מהול ממעי אמו עיי"ש.

ובספר נחלת יעקב (פרשת אמור אות ד') כתב בשם המפרשים לסתור טענת המינים הנ"ל, דאיתא במדרש רבה (ויקרא ד-ו), א"ר אלעשא גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בע"ז עיי"ש, וכתבו המפ' לתרץ, משום דאיתא במסכת כתובות (דף ט"ו), דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ולא אזלינן בתר רוב, וכל זמן שישראל יושבים וקבועים במקומם, הו"ל דין קבוע דקיי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ולא צריכין לחוש לטענת המינים דהם רובא דעלמא, עיין בספר ישמח משה (ר"פ שמות).

כתוב אל יוציא אל יצא כתיב (ואין כאן לשון הוצאת משו), וכתבו התוס' (סו) ד"ה לאו שניתן, דאף לר"ע דיליף לתחומיו מומדותם מחוץ לעיר, הרי מבואר לקמן (דף נ"א.) דבעינן נמי הך דאל יצא, והביאו עוד דבמסכת הוריות (דף ד.) יש ספרים דגרסי בהדיא והא הוצאה כתיב אל יצא איש ממקומו עיי"ש, וכתבו המפ' דלמ"ד דס"ל יש אם למקרא הכתוב בא לאסור תחומין, דהרי לפי הקרי אל יצא קאי על האדם שהוא עצמו לא יצא חוץ לתחומו, ולפי"ז ס"ל דתחומין דאורייתא, משא"כ למ"ד דס"ל יש אם למסורת, י"ל אל יוציא ולאסור הוצאה, דנוהרו שלא להוציא את הכלים ללקוט המן וכמש"כ התוס' שם, ולפי"ז י"ל תחומין מדרבנן עכ"ד.

ואיתא במס' ב"ב (דף ק"ט:), דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי א"י מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, הפי' דהוא ירושה להם מאבותיהם, או מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת עיי"ש, והקשה בס' צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהרי כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותירץ דשם דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה כדאיתא במסכת פסחים (דף מ"ט:), ולכן אין ראייה משם.

ובספר בגדי אהרן (פרשת בראשית) כתב, דזה שייך רק למ"ד יש אם למקרא, ואזלינן בתר הקרי ולכן י"ל אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, אבל אי ס"ל יש אם למסורת א"כ ע"כ דפי' תיבת מורשה הוא דירושה היא להם, ושפיר מוכח דא"י מוחזקת מאבותינו עיי"ש, וכ"כ בספר משען המים עה"ת (פ' אמור), ולפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למקרא אין לנו ראייה דא"י מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת מוכרח דא"י מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה וגו'.

והבאנו מש"כ בספר מתת יה לבטל טענת לסטים אתם, דכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש, ומוכח מזה דמקבלין גרים.

אך בהגדה של פסח ברית מטה משה (דף ק"פ: מרפח"ס) כתב, דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ולפי"ז לא נכנסו בני ישראל לנחלת אבותם, ורק דזכו בה כשכבשוהו מיושבי הארץ, אז שפיר יש להם טענה לסטים אתם, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, דמתחילה היתה שייכת לשם כמש"כ רש"י בפרשת לך (פרשה י"ב-י) עה"פ והכנעני אז בארץ, שהיה הולך וכובש את הארץ מזרעו של שם עיי"ש, א"כ כשנכנסו לארץ ישראל לתוך שלהם נכנסו, דלקחוהו בצדק מדין ירושה, אז ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש.

ובספר בנין דוד (אות י"ב) הביא בשם ספר כתנת פסים שהקשה, דאמאי זכתה אסתר למלוך על קכ"ז מדינות, וא"ת משום שבאתה משרה שחיתה קכ"ז שנים, א"כ תקשי דלמה לא מלכה על קע"ה מדינות כנגד שנותיו של אברהם אבינו, ותירץ משום דאברהם היה חוטא, ומה היה חטאו של אברהם אבינו שאמר במה אדע כי אירשנה, אבל בשרה פירש"י בת ק' כבת כ' לחטא שלא חטאה כלל עכ"ד.

והבאנו מש"כ בספר זרע ברך, דחטא של אמירצת במה אדע הוא רק אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, דאי ס"ל שכר מצוה ליכא שפיר קשיא ליה האיך מבטיח את זרעי בנחלת ארץ ישראל.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דר' עקיבא בא להוכיח דמקבלין גרים, דהלא חזינן דאסתר מלכה על קכ"ז מדינות, משום שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים, ולכאורה אמאי לא מלכה על קע"ה מדינות כשנות אברהם, וע"כ משום דאברהם היה לו חטא במה שאמר במה אדע, ומינה דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה י"ל דלכן בני ישראל אינן בטלין ברוב, והטעם שאינן נבראין נימולין, כדי ליתן מקום לאומות העולם להתגייר, ומינה דמקבלין גרים ודו"ק.

ד עוי"ל, דאיתא במסכת יומא דף (כ"ז:), אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין עיי"ש, וכתב בספר קול אלי-הו (פרשת תולדות) דהגירסא הנכונה עירובי תחומין, וזה נרמז בקרא עקב אשר שמע אברהם בקולי, שמצות תחומין הוא מהמצות שאדם מקיים בעקביו עיי"ש.

וכתב הגאון ר' יונתן אייבשיטץ ז"ל, דבמדרש רבה פ' תולדות (פרשה ס"ד-ה) איכא פלוגתא אי בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו או בן מ"ח שנים הכיר את בוראו, ובמסכת נדרים (דף ל"ב.) איתא, אמר ר' אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי חושבניה מאה ושבעין ותרין עיי"ש, ולמ"ד דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו, דריש עקב אשר שמע אברהם בקולי שקיים אאע"ה אפילו עירובי תחומין שתלוי בעקביו, ולפי"ז י"ל דלמ"ד דבן ג' שנים הכיר את בוראו סובר כמ"ד דתחומין הוא מדאורייתא, א"כ אין רבותא שקיים אאע"ה עירובי תחומין דמאי רבותיה משאר מצות עשה, ולכן דריש עקב וגו' כמנין עקב שמע אברהם בקולי, משא"כ למ"ד דבן מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו, דריש עקב אשר שמע בקולי לתחומין, משום דס"ל דתחומין הוא רק מדרבנן עכ"ד.

ואיתא במסכת עירובין (דף י"ז:), תני ר' חייא, לוקין על עירובי תחומין דבר תורה (דכתיב אל יצא איש ממקומו), ופריך, וכי לוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין (דס"ד אל יוציא הוא ונפקא ליה הוצאה מרשות לרשות מינה וההיא אב מלאכה וממיתין עליה), ומשני, אמר רב אשי מי

וכמש"כ רש"י סוף פרשתן (פרשה כ"ה-ו), ולשיטת הרמב"ם בהל' אישות (פ"א-ה"ב) דכל שהיא בלא קידושין איכא בה לאו דלא תהיה קדשה, ועיין בטו"ז באבהע"ז (סי' כ"ו סק"ב) עיי"ש.

אך כבר כתבו המפרשים דכיון שלא היתה עוד ישראלית בעולם, והיה מוכרח לקחת אשה כדי לקיים מצות פו"ר, ולכן סברה שרה שמתור לו לקחת פילגש משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, עיין בספר דורש לציון (דרוש י"ג) ד"ה הנה, ובשו"ת תורת חסד האו"ח (סי' מ"ה אות ו'), ובספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט).

אך לפימש"כ בספר אור תורה (שם), דאי"ל שאברהם נשא את הגר משום דס"ל עשה דוחה ל"ת, דכיון דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר בתוס' מסכת גיטין (דף מ"א.) בתוס' ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה:), האי ש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, וכתב בספר נחלת בנימין (מצוה א' אות ה'), דפלוגתתם תליא בהא דפליגי במסכת ברכות (דף ס"א.) ובמסכת עירובין (דף י"ח.) בקרא ויבן ה' את הצלע, חד אמר דו פרצופין נבראו (היינו דמיד בתחילה נברא אה"ר בצורת זכר ונקבה ואח"כ חלקו הקב"ה לשנים), וחד אמר שמן הזנב נבראה (היינו שמתחלה נברא רק בפרצוף אחד ומן הזנב שנברא עמו נבראת חוה), עפ"ד חז"ל בבראשית רבה (פרשה י"ד-ח) דאדם נברא ממקום המזובח, ומשם נעשה גופו, והאי עפרא היה ממקום המקודש מקום המזובח, אשר הוא קודש הקדשים כי עליו יקריבו בני ישראל את זבחייהם לה', א"כ עליו על האדם לשלם קרן וחומש כי מעל בהקדש, ולכך צוה ה' לאדם לפרות ולרבות ולהעמיד תולדות לעבודת המלך מלכו של עולם, והמה הוספת החומש שמוסיף, ולכך ס"ל לחד מ"ד דמצות פו"ר הוא ב' זכרים וב' נקיבות, והאדם עם אשתו הוא גוף אחד, נמצא הם חמשה, והאי עפרא שהיה ממקום המזובח אין לו רק קדושת בדק הבית, ואנן קיי"ל במסכת מעילה (דף י"ט:) דאין מועל אחר מועל אלא בבהמה וכלי שרת, ולכך נשים פטורות מפו"ר, כי מאיש לוקחה זאת, וביצירת אדם בשר ודם מאדמה כבר יצא האדמה לחולין, ועליו לשלם ההקדש ולא האשה, ומשו"ה נשים פטורות מפו"ר.

ולפי"ז למ"ד דדו פרצופין נבראו ע"כ דס"ל כמ"ד דנשים מצוות אמ"ע דפו"ר, כיון דחוה כמו כן נבראה עפר מאדמה כמו אדם, ועל שניהם לשלם הקרן והחומש, אבל למ"ד דמצלע נבראת אז י"ל דנשים פטורות ממ"ע דפו"ר עיי"ש.

ואיתא במסכת ברכות (שם), דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב וייצר ה' אלקים את האדם בשני יודי"ן, שני יצרים ברא הקב"ה, אחד יצר טוב ואחד יצר רע, מתקיף לה רב נחמן בר רב יצחק, אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית ליה יצרא, והא קא חזינן דמזקא (שמזקא) ונשכא ובעטא,

ומעתה יבואר דברי המדרש, דר' עקיבא בא להוכיח דמקבלין גרים, דהלא חזינן דאסתר מלכה על קכ"ז מדינות, משום שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים, ומוכח מזה דאברהם היה בן ג' שנים כשהכיר את בוראו, דאי נימא דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו, נמצא שגם אברהם אבינו רק קכ"ז שנים היו לטוב (רכשנמעט מ"ח שנים מקע"ה ימי שני חיי אברהם הר"ל קכ"ז), ומעתה דבן ג' שנה הכיר את בוראו, לא דרשינן עקב להא דקייים אאע"ה תחומין, וי"ל תחומין דאורייתא הוא, וס"ל יש אם למקרא, וארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ומעתה טענת לסטים בטלה משום דמקבלין גרים, ובזה בקש לעוררם ודו"ק.

***

שמענו אדני נשיא אלקים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך: ובס' נפש יונתן מביא מדרש עה"פ בקהלת (ט-א) שבתי וראה תחת השמש וגו' וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן וגו', לא לנבונים עושר זה אברהם שאעפ"י שאמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכינו אפי"ה אמר תנו לי אחוזת קבר, ולא ליודעים חן זה אברהם שאמרה לו שרה גרש את האמה הזאת ואת בנה וכתוב וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו ע"כ, ותמוה השייכות דהנך ב' דרשות.

והנבס"ד, עפימש"כ בספה"ק עבודת ישראל (פרשת וירא) עה"פ ותאמר שרה לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה וגו', וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו, דלכאורה צ"ב שינוי הלשון דשרה קראה את ישמעאל בן האמה כדכתיב גרש את האמה הזאת ואת בנה, משא"כ אצל אברהם כתיב וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו, וגם יש לדרקדק במאמר ה' אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, דקשה דהרי לא מצינו שהרע בעיני אברהם על דבר האמה, ורק על אודות בנו הרע לו.

וי"ל ע"ד משאחז"ל במסכת קידושין (דף ס"ח:), בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא משפחה ועכו"ם קרוי בנך אלא בנה, ולכן אמרה שרה גרש את האמה הזאת ואת בנה, כי לא בנך הוא דולד שפחה כמותה, אכן בעיני אברהם היה נדמה כי הוא בנו, דסבר דשרה שיחררה אותה וטבלה לשם יהדות קודם שהביאתה אליו, ולכן לדעתו היה ישמעאל מתייחס אחריו ונקרא בנו, וז"ש וירע בעיני אברהם על אודות בנו, אמנם הקב"ה שידע האמת שלא נשתחררה הגר אמר אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, פי' שלא יחרה אפך דבאמת היא עדיין אמה כיון שלא שיחררה שרה עיי"ש.

ולכאורה צ"ב דלפי"ז ששרה לא שיחררה את הגר היאך אמרה אל אברהם בא נא אל שפחתי וגו', הא כיון דהיתה שפחה הרי לא שייך בה קידושין, וא"כ היתה פילגש

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל:
ואיתא במדרש, **הה"ד אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך**
מארץ מצרים מבית עבדים, ע"כ, וצ"ב.

והנבס"ד, דאיתא במסכת ב"ב (דף ט"ז), מאי בכל, שעשה
ישמעאל תשובה בימיו עיי"ש, אך לפי"מ דאיתא במדרש
תנחומא (פרשת האזינו) כתיב ישא ה' פניו אליך, וכתוב אחר אומר
אשר לא ישא פנים וגו', עושה תשובה נושא לו פנים, יכול
לכל, ת"ל אליך ולא לאומה אחרת וכו' עיי"ש, ומעתה לא
מהני התשובה שעשה ישמעאל.

וצריך להבין למה מועיל תשובה רק לישראל, [ועיין בבני
יששכר חודש סיון (מאמר ב' אות ה)], שהביא כמה טעמים ע"ז],
ובהואיל משה (פרשת נח) כתבנו, לפימ"ש"כ בספר ברית שלום
פרשת כי תשא (דף נ"ט. מדפה"ס) לפרש מה שאומרים בתפילת אל
מלך יושב על כסא רחמים וכו' מוחל עונות עמו מעביר
ראשון ראשון וכו', דקיי"ל ביו"ד (סי' קל"ד סעיף א') דיין נסך
שנתערב ביין של היתר אוסר בהנאה בכל שהוא, במה דברים
אמורים כשהורק היין המותר על טיפה של יין נסך, אבל אם
עירה יין נסך מצרצור קטן לתוך הבור של יין (היתר), אפילו
עירה כל היום, ראשון ראשון בטל וכו' עיי"ש, וכיון דהקב"ה
ברוב רחמיו וחסדיו רוצה לזכות את בריותיו, ולהרבות
הזכויות על העונות, לכן כשרואה הקב"ה שהזכויות והעונות
שויים ושקולים הם, נוטל כל הזכויות בבת אחת ונותן לתוך
המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות אחת אחת, כדי שיהיה
ראשון ראשון בטל, ויתפכו העונות לזכויות שמתבטלים
ברוב, וכדקיי"ל כל איסורין שבתורה חד בתרי בטל, וזהו
הכונה מוחל עונות עמו, והאיך, על ידי מעביר ראשון ראשון
ומבטלו עכ"ד.

ונודע מה שכתב הפרמ"ג (יו"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א), ובשער התערובות
(פ"א תקיפה ג'), דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים
להטות בישראל נאמרה ולא בבן נח עיי"ש, ולפי"ז א"ש למה
לא מהני תשובה לב"נ, כיון דכל הטעם דתשובה מהני הוא
ע"י שהקב"ה מבטל העונות ברוב, וזה שייך רק בישראל
דאזלינן בתר רוב, משא"כ בב"נ דלא אזלינן בתר רוב, ולא
מהני ליה ביטול ברוב, גם תשובה לא מהני וזהו הטעם דלא
מהני תשובה לב"נ.

ולכאורה י"ל דכ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל
דהטעם דתשובה מועיל משום דעבירות מתבטלים ברוב
זכויות, ולפי"ז שפיר י"ל דלבי"נ דלא מהני ביטול, ולכן לא
מהני תשובה לב"נ, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא,
לפי"ז לא אמרינן דתשובה מהני הוא מטעם ביטול, ולפי"ז
שפיר י"ל דגם לב"נ מהני תשובה.

ואיתא במד"ר שמות (כ"ח-כ), באותה שעה בקשו מלאכי השרת
לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה
דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו,
לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש.

אלא כדר' ירמיה בן אלעזר, דאמר ר' ירמיה בן אלעזר, דו
פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון (שני פרצופין בראו תחלה אחד מלפניו
ואחד מאחוריו וצלוהו לשנים ועשה מן האחד תורה), שנאמר אחר וקדם צרתני
(לשון צורה דהיינו שני פרצופין) עיי"ש.

וכתב בספר אמרתי אחכמה (דף ל"ז), דזה תליא אי יש אם
למקרא או למסורת, דהכתיב הוא בשני יודיין וייצר, משא"כ
הקרי הוא בחד יו"ד לחד, ומעתה למ"ד יש אם למסורת
ואיכא ב' יודיין, אז יש לדרוש דהוה ב' יצירות ודו פרצופין
נבראו, משא"כ למ"ד יש אם למקרא והוה בחד יו"ד אז
אמרינן דמצלע נבראת עכ"ד.

ומעתה י"ל דבזה נחלקו אברהם ושרה, דאברהם אבינו ס"ל
יש אם למקרא ונשים פטורות ממצוות פו"ר, ולפי"ז אי
אפשר שיקח שפחה משום דעשה דפו"ר דוחה הל"ת דלא
תהיה קדשה, ולכן סבר דבדואי שחררה שרה, משא"כ שרה
ס"ל יש אם למסורת ונשים חייבות במצוות פו"ר, וממילא
דשפיר מותר לו ליקח שפחה מדין עשה דוחה ל"ת, ולכן לא
שחררה שרה.

ואיתא במס' ב"ב (דף ק"ט), דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי
ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי
אותה לכם מורשה, הפי' דהוא ירושה להם מאבותיהם, או
מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת, עיי"ש. והקשה בס'
צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי'
של מורשה הוא דירושה היא להם דהא כתיב תורה צוה לנו
משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם
יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותירץ דשם
דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, ולכן אין ראייה
משם.

והבאנו מש"כ בספר בגדי אהרן דאי ס"ל יש אם למקרא אין
לנו ראייה דארץ ישראל מוחזקת כיון דיש לפרש לשון
מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת
מוכרח דארץ ישראל מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה,
כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכיון שאמר לא לנבונים עושר
זה אברהם שהוצרך לומר תנו לי אחוזת קבר, הרי שהיה צריך
לבקש לקנות את המערה בכסף מלא, ומוכח דארץ ישראל
לא היתה שלו, ומינה דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו,
דמ"ש ונתתי אותה לכם מורשה פירושו מורישין ואינם
יורשין, והא דכתיב מורשה קהלת יעקב שאני התם דאל תקרי
מורשה אלא מאורסה, והיינו כמ"ד יש אם למקרא.

ולפי"ז נשים פטורות במ"ע דפו"ר, וכיון שכן אין לומר דהגר
הותרה לו מדין עשה דוחה ל"ת, ולכן ולא ליודעים תן זה
אברהם שאמרה לו שרה גרש את האמה הזאת ואת בנה
וכתיב וירע הדבר מאד בעיני אברהם, כי שלשיטתו שפיר
בהכרח שהיתה צריכה לשחררה ודו"ק.

ובמדרש שוחר טוב (מומור ח) איתא, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדייניו ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, הרי דהמלאכים נדחו מקבלת התורה מפני שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו ע"ה.

ובמדרש יש להעיר, דאיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ו:), אמר ר' תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך, אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו עיי"ש, ולפי"ז דלא אכלו בשר בחלב למה נדחו מקבלת התורה.

ובזוה יבואר דברי המדרש, ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, דהיינו שישמעאל עשה תשובה, ומינה דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא ומהני תשובה לב"נ, ולפי"ז מה"ת לא חיישינן לחשדא, ומעתה קשה דאמאי לא קיבלו המלאכים התורה, ועכצ"ל הטעם דהתורה לא ניתנה להמלאכים, משום דלא היו במצרים, ולכן הה"ד אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא כתיב אשר בראתיך ודו"ק.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ו:), אמר ר' תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך, אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו עיי"ש, ולפי"ז דלא אכלו בשר בחלב למה נדחו מקבלת התורה.

***

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל:
ואיתא במדרש, הובא בספר נחלת יעקב פרשת לך לך (אות י"ב), ובספר ישמח משהו (בפרשתן), **מכאן אמרו חכמים** (ברכות דף ל"א). **אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכריהו ע"כ**, והוא פלאי.

אך יש לומר דאעפ"י שלא אכלו ממש מ"מ כיון שנראין כאוכלין היה בכך פגם משום מראית העין, כמבואר ב"יור"ד (ס"ו פ"ז ס"ג) דאסור לאכול חלב שקדים עם בשר משום מראית העין אא"כ מניח אצל החלב שקדים, ולכן כיון שנראו כאוכלין נדחו מקבלת התורה.

והנבס"ד, דאיתא במסכת בבא בתרא (דף קמ"א), וה' ברך את אברהם בכל, ר"מ אומר שלא היה לו בת, ר' יהודה אומר שהיתה לו בת ובכל שמה, והקשו התוס' (ד"ה בת), וא"ת ולמה לא השיאה ליצחק למ"ד בסנהדרין (דף נ"ח:), דב"נ מותר באחותו, ותירצו דמהגר היתה לו ולא משרה ולכך לא רצה להשיאה ליצחק עכ"ד, והיינו לפי שלא שחרר את הגר והיתה מולד שפחה שוולדה כמותה.

ובספר שד"י חמד (מערכת ח' כלל נ"א) הביא דנחלקו קמאי אי ענין חשד הוא מה"ת, והביאו מהא דאיתא במסכת שבת (דף כ"ג:), מנא תימא דחיישינן לחשדא, דתניא, אמר ר' שמעון, בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו וכו' ומפני החשד, והיינו שהעוברים ושבים לא יהא אומרים שלא הניח פאה, הרי דמן התורה חיישינן לחשדא עיי"ש.

ובספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) כתב, לפי המבואר במסכת קידושין (דף ס"ח:), דשפחה ולדה כמותה, וכיון דהגר היתה שפחה, הוי ישמעאל בנה כמותה, ולא מקרי זרע אברהם, אך הא קיי"ל ביור"ד (ס"ו רס"ז ס"ט) דאם בא על שפחתו הוי הולד בן חורין לכל דבר, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ולפי"ז בודאי שחרר אאע"ה את הגר וישמעאל נחשב לזרע אברהם וגם על ישמעאל חל הגזירה, אמנם י"ל דכיון דאאע"ה לא קיים עדיין מצות פריה ורביה, שוב י"ל דלא שחררה, ועכ"ז לא עשה איסור, משום דעשה דפריה ורביה דוחה הלאו דלא יהיה קדש עיי"ש.

ובתורת כהנים פרשת קדושים (פ"א-) הביא נמי הך ברייתא, וכן היה ר' שמעון אומר, בשביל ד' דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו וכו' ומפני מראית העין וכו', כיצד, שלא יהיו העוברים והשבים אומרים ראו היאך קצר איש פלוני את שדהו ולא הניח פאה לעניים וכו' עיי"ש, וכתב הראב"ד וכן כתב הר"ש משאנץ דר' שמעון לשיטתו דס"ל דדרשינן טעמא דקרא ומשו"ה קדריש הני טעמא למצות פאה, ועיין במג"א (ס"ו רמ"ד סק"ו וסק"ח) דענין חשד ומראית עין שוין זה לזה לענין רבים עיי"ש, ולפי"ז י"ל דזה אי חיישינן לחשדא תליא אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, דאי ס"ל דדרשינן טעמא דקרא אז י"ל דלכך אמרה תורה ליתן פאה בסוף שדהו מפני מראית עין וחשד, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא אז אמרינן דמה"ת לא חיישינן לחשדא ומראית עין.

אמנם ז"א, דלא שייך כאן עשה דוחה ל"ת כיון דגבי דידה ליכא עשה, דאשה אינה מצווה על פו"ר (ע"י מסכת יבמות דף ס"ה:), ובכה"ג לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה עיי"ש.

ונודע קושית המפ', דאמאי אמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר אשר בראתיך, והנבס"ד,

היזיקא כדאשכחן בבנימין וקראהו אסון בדרך וכן כמה פעמים מצינו זאת בדברי חז"ל, והאי שלומד בדרך ומעיין בדבר הלכה ואינו מעיין בהלוכו בדרך מביא עצמו לידי סכנה, ומ"ד אל תתעסקו בדבר הלכה אית ליה דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וזכות הלימוד בדרך אינו מגין על הלומד, וכשהוא לומד בדרך מביא את עצמו לידי סכנה, ומ"ד אל תפסיקו מדבר הלכה אית ליה דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, וממילא מגין עליו זכות לימודו שלא יוזק בדרך, עיי"ש מש"כ בזה.

ומעתה יבואר המדרש, דכיון שאמר הכתוב וה' ברך את אברהם בכל שהיה לו בת, וקשה אמאי לא השיאה ליצחק, וע"כ דהיתה מהגר והיינו שאברהם לא שחררה אלא נשא משום עשה דוחה ל"ת, וע"כ דנשים חייבות במ"ע דפור', וס"ל אין מיתה בלא חטא, ושכר מצוה בהאי עלמא איכא וכן"ל, ולפי"ז מותר ללמוד בדרך, כיון דהתורה שלומד בה מגינא ומצלא עליו דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומכאן אמרו חכמים אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכריהו ע"י שמשנן את ההלכה בדרך ודו"ק.

***

ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה ותאמרו אלך: ואיתא בתנא דבי אליהו רבא (פרק כ"ו אות י"ז), ובמדרש ילקוט תהלים (רמז תשצ"ה), **לא גלגל הקב"ה והוציא את ישראל ממצרים אלא בשביל שרה רבקה רחל ולאה וכו', ובשכר שאמרו לה לרבקה, התלכי עם האיש הזה ותאמרו אלך וכו' עיי"ש,** וצ"ב השייכות של יציאת מצרים במה ששאלו את רבקה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך.

והנבס"ד, דאיתא במסכת כתובות (דף ט"ז), מנין לברכת חתנים בעשרה, שנאמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה עיי"ש, ובתוס' (ד"ה שנאמר) כתבו, דבמסכת כלה מייתי לה מקרא דויברכו את רבקה, והתם ברכת אירוסין והכא ברכת נישואין, ויש ללמוד משם, שיש לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח, שהרי אליעזר שליח היה עיי"ש, מבואר מזה דאליעזר היה שליח לקדש את רבקה, וכן איתא במדרש לקח טוב עה"פ ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה, אלו נתן לשם הקידושין כי הראשונים היו לשם מתנה עיי"ש, וכ"כ החזקוני דתחילה נתן סבלונות ואחר כך קדשה עיי"ש.

ובקונטרס אחרון לספר המקנה (ס"ה ל"ה ס"ה וס"ו) הקשה, הלא המחבר באבהע"ז (ס"ה ל"ה ס"ה) פסק דהכל כשרין לשליחות קידושין חוץ מחרש שוטה וקטן והעבד, לפי שאינו בתורת קידושין, ולפי"ז איך היה אליעזר עבד אברהם שליח לקדש את רבקה, ומתרץ דשיתררו על תנאי דאם יזמין לו הקב"ה אשה לקדש יהא משוחרר עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף נ"ה), אמר רב אמי, אין מיתה בלא חטא (וחטאו של אדם גורם לו מיתה), ואין יסורין בלא חטא, אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות וגו', אין יסורין בלא חטא דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (היינו יסורין וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון), מיתבי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר להם, מצוה קלה צויתיו ועבר עליה, א"ל והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו, א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו', הוא דאמר כי האי תנא, דתנאי, ר' שמעון בן אלעזר אומר, אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטור מן העולם עיי"ש, הרי דפליגי תנאי אי יש מיתה בלא חטא, או אין מיתה בלא חטא.

ובספר דרש משה (פרשת חיי שרה ל"ז): כתב, דהמ"ד דס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, דאי ס"ל אין מיתה בלא חטא, א"כ מי שלא חטא דבודאי לא ימות, ואימתי יותן לו שכרו כיון דבהאי עלמא ליכא שכר, וע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, משא"כ המ"ד דס"ל אין מיתה בלא חטא סובר דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומי שלא חטא אשר לא ימות, יותן לו שכרו בהאי עלמא עכ"ד.

והטעם דנשים פטורות מעשה דפור', כתב בספר משך חכמה (פרשת נח ט"ו), כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל, ומכל דבר האסור לא מנעה התורה בסוגה ההיתר, כמבואר במסכת חולין (דף ק"ט), ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה וקודם הזהירה וחייבה לאכול וכו', וא"כ נשים שמסתכנות בעיבור ולידה, ומשום זה אמרו מיתה גבי נשים שכיחא כמ"ש התוס' במסכת כתובות (דף פ"א) ד"ה מיתה שכיחא, ע"כ לא גזרה התורה לצוות לפרות ולרבות על האשה וכו' עיי"ש, וסברת המ"ד דס"ל דנשים מצוות על פור', כתב בספר כנתת תשב"ץ פ' נח (דף ל"ח), משום דס"ל אין מיתה בלא חטא, דעל שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ויש לה להשמר מלחטוא בהן, ואז בטוחה בלידה ואין לפחד כלל עיי"ש.

ובישראל סבא (גליון ג) כתב השפע חיים זצ"ל להעיר, דאיתא במסכת תענית (דף י'): אל תרגזו בדרך, אמר ר' אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו (ופרש"י תתע) עליכם הדרך, ולפי"ז דבדרך אסורין ללמוד, א"כ צ"ב דאמאי דייקא בלכתו לדרך יאמר לו דבר הלכה, הא בלכתו בדרך לא יעסוק בתורה, ועד שיבוא לביתו ישכחהו, אך התוס' (שם) ד"ה אל תרגזו כתבו וז"ל, ויש מדרש (בראשית רבה פרשה צ"ב) אל תפסיקו מדבר הלכה עכ"ל, ולפי"ז לדברי המדרש דבדרך מותרין ללמוד א"ש הך דלא יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכריהו.

וכתב שם דהמחלוקת תלוי אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כיון דבדרך שכיחא

ולפי"ז אי ס"ל דעל חטא ע"ז לא מהני תשובה אי אפשר לומר דיצאו קודם הזמן מפני שעשו תשובה, דהא היו אז במצרים עובדי ע"ז כדאיתא בילקוט (שמות רמז ולי"ד) שהס"מ טען רבש"ע לא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם נסים עיי"ש, ועל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמיני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמ"ש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא ביומא (דף פ"ג) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה עיי"ש, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה.

ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ח) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה ל"ת עיין במסכת יבמות (דף ד.), ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז), ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוהא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופירש"י (פסחים דף מ"ה). בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבולעת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד], ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) ונתי עשה (דואכלו אותם דכשרה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דתניא ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי נתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי את ל"ת, אלא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, רב אשי אמר יקדש עשה הוא ואין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש.

ואיתא במסכת מכות (דף כ"ג), דרש ר' שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה (שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור), ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איברי של אדם (דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה), אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי (והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (הרי שית מאה ותליסרי) עיי"ש.

אך הקשו ע"ז, דהלא איתא במסכת ברכות (דף מ"ז), המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו עכ"ק, אך יש לומר, דאיתא במסכת סוטה (דף ג.), לעולם בהם תעבודו רשות דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר חובה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דלר' ישמעאל דס"ל רשות, שפיר י"ל שאברהם שיחרר את אליעזר כיון דאין מצוה לעבוד בהם ושרי לשחררן, אבל לר"ע דס"ל דמצוה לעבוד בהם לעולם, לא יתכן שאברהם לא קיים מצוה זו.

ונודע תמיהת המפרשים על מה שיצאו ישראל ממצרים אחר רד"ו שנים, הלא הגזירה היתה על ארבע מאות שנים, ואיתא במכילתא פרשת בא (פ"ד), רבי אומר, כתוב אחד אומר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וכתוב אחד אומר ודור רביעי ישבו הנה, כיצד יתקיימו שני כתובין אלו, אמר הקב"ה אם עושין תשובה אני גואלם לדורות, ואם לאו אני גואלם לשנים עיי"ש.

וכתב בספר ברכת שמואל (פרשת בשלח) דהגזירה היתה מיד באופן זה דאם ייחזרו בתשובה ייחשבו השנים מלידת יצחק, ואם לא ישובו ייחשב מזמן התחלת השעבוד עיי"ש.

ובספר ערבי נחל (דרוש ב' לפסח אות ד') כתב הטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם, לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף צ"ח) א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי, כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה) וכתוב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה כמבואר במדרש רבה פרשת שמות (פרשה א-ל"ו) בפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושין תשובה עיי"ש, ולכן זכו ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"ו), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תאוה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לעבודה זרה, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת, חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

שיש במשמעותו גם ע"ז, על כן אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה, כי מעשה שניהם שוים וכו', וירע הדבר בעיני אברהם, כי לא ידע ברוח הקודש אמונת ע"ז אשר בלבם, לפיכך נאמר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, מיד וישלחה בגירושין, ותלך ותתע כאשר אמרה שרה, וא"כ מאחר שגרשה מחמת ערות דבר של ע"ז קשה האיך חזר ולקחה, על כן בא לתרץ ולומר שעשתה תשובה, כמו ישמעאל בנה שעשה תשובה, וכדי לפרסם זה קרא אברהם שמה קטורה על שם הקטורת וכו' עיי"ש.

אך זהו א"ש רק אי נימא דתשובה מהני על חטא דע"ז, אז שפיר י"ל דאהני לה תשובתה, ולכן נקראת קטורה.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"ו. מדפ"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דכתיב תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואף על אלו השלש עבירות מהני תשובה.

ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' במסכת פסחים (דף נ"ד), תשובה נבראת קודם שנברא העולם, שהיא אחד משבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי נימא דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז התשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא.

אבל אי ס"ל דתשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה א-ד), ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר, אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דדרשינן סמוכין, וכתיב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ובספר בית ישראל על תרי"ג מצות מצוה כ"א (דף ע"ד ע"ג מדפ"ס) הקשה, דלרב אשי דאמר דיקדש הוה עשה, א"כ יש יתר אחת על מנין תרי"ג, וכקושיית התוס' במסכת סוטה (דף ג.) ד"ה ר' ישמעאל, גבי מחלוקת ר"ע ור"י אם לה יטמא, וקנא את אשתו, לעולם בהם תעבודו אם הנך ג' הוה רשות או חובה עכ"ק.

ובפשיטות י"ל, דאי ס"ל לעולם בהם תעבודו הוא רשות, אז י"ל דס"ל יקדש עשה, ואפיק הא ועייל הא, ואי ס"ל לעולם בהם תעבודו חובה, אז י"ל דס"ל דיקדש ל"ה עשה, והטעם דאינו דוחה הל"ת דקדשים פסולים, משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דבשכר זה שאמרה רבקה אלך, משום דנקטה בדעתה שנתקדשה כבר על ידי אליעזר, דאליעזר ראוי היה ליעשות שליח משום דאברהם שחררו, וע"כ דס"ל לעולם בהם תעבודו רשות, ואינו חסר מתרי"ג מצוות, משום דס"ל יקדש עשה הוא, ולפי"ז י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומהני תשובה על חטא דע"ז, ובשביל כך זכו ישראל לצאת ממצרים טרם מלאות ד' מאות שנה ודו"ק.

***

ויסוף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה: ואיתא במדרש תנחומא, ילמדנו רבינו, כמה תפלות אדם מתפלל ביום, ר' שמואל בר' נחמן אמר, לפי שהיום משתנה שלש פעמים בכל יום, לפיכך צריך האדם להתפלל שלש פעמים בכל יום, בשחרית השמש במזרח ובצהרים באמצע הרקיע ובמנחה במערב, ר' יהושע בן לוי אמר, אברהם תקן תפלת הבקר שנאמר וישכם אברהם בבקר, יצחק תקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש וכו' עיי"ש, וצ"ב שייכות הלכה זו לפסוק הנ"ל.

והנבס"ד, דרשינן"ל כתב וז"ל, קטורה זו הגר, ונקראת קטורה ע"ש שנאים מעשיה כקטורת עכ"ל, וכתב החזקוני, ואם תאמר, הרי לעיל גבי ותתע (פרשה כ"א-י"ד) פרשינן"ל מלמד שחזרה לגלולי בית אביה, אלא י"ל קודם שחזר ולקחה אברהם פעם שניה עשתה תשובה ונקראת קטורה על כך עכ"ד.

ובכלי יקר כתב, דיש ליתן טעם למה קראה עכשיו קטורה על שם מעשיה, ועוד שזה סותר למה שפירש"ל שחזרה לגלולי בית אביה, וי"ל דתחילה גרשה עפ"י בקשת שרה, כי אברהם היה טפל לשרה בנבואה, וידעה שרה בנבואה שסופה לחזור לגלולי בית אביה, וגם ראתה בישמעאל בנה שהיה מצחק

קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ'.

וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת ויצא) כתב, דלכך אמרינן דיעקב אבינו לא מת ונשאר בחיים יותר מן אברהם ויצחק משום שהוא נקרא אל עיי"ש.

והנה המפרשים נתקשו בטעם דתפלת ערבית הוה רשות, דמדוע ישתנה תפלת יעקב בחיר שבאבות שיהיה רק רשות, וכתב בספר ברכת שמואל (פרשת וארא) דבר נחמד, עפי"ד הרמב"ן בספר הבטחון שהקשה, למה אנו מזכירין בתפלה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, הלא קיי"ל במסכת שבת (דף ג"ה) דתמה זכות אבות, וא"כ מה מועיל בזה שאנו מזכירין זכות אבות.

ותי' דאף דזכות אבות תמה עכ"ז ברית אבות לא תמה, וברית כרותה לשפתים במה שאנו מזכירין זכות האבות, כאלו שפתותיהן דובבות בקבר, וכשאנו מתפללין תפלת שחרית מתעורר ע"י התפלה מדת החסד שהיא מדת אאע"ה, וכן במנחה מתעורר מדת הפחד מדת יצחק, וכן בערבית מדת תפארת מדת יעאע"ה עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דהיינו טעמא דתפלת ערבית הוי רשות, כיון דהטעם שאנו מזכירין האבות בתפלה הוא כדי שיהיו שפתותיהם דובבות בקבר, וכיון דיעקב אבינו לא מת כדאיתא במסכת תענית (דף ה'), וא"כ אינו צריך שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, ולכך הוי תפלת ערבית רשות עכ"ד הברכת שמואל, ועיין בספר שמנה לחמו (ח"ב פ"ה) מש"כ בזה.

והשתא יבואר שייכות שאלת המדרש, דכיון דאמר הכתוב ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, ולכאורה קשה כיון שגרשה מחמת שהיתה עובדת ע"ז, איך חזר ולקחה, וע"כ כיון שעשתה תשובה חזר ולקחה, ומינה דתשובה מהני על חטא דע"ז, ומינה דס"ל דדרשינן סמוכין, ולפי"ז נשים אינם מצוות על מצוות פו"ר, ומעתה צ"ל דלכך נשא יעקב שתי אחיות, משום דנקרא אל, ולפי"ז י"ל דיעקב אבינו לא מת, ולפי"ז י"ל דתפלת ערבית הוה רשות, ולכן נתעורר לשאול כמה תפלות מתפלל בכל יום ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ונודע קושית העולם דהיאך נשא יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות קיימו כל התורה עד שלא ניתנה.

ובספר חלק שמעון ערך עריות (דף ע"ה) הביא מתיקוני זוהר על המשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה ט"ו) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וז"ל, ודא מחלוקת לשם שמים כגון רחל ולאה, דדא בעא לאתחברא בבעלה ודא בעא לאתחברא בבעלה, ונטיל לון יעקב וקשיר לון ביה לתרווייהו, בגין דהוה קא מחשבת לאה בלבה אם יעקב נטל לאחתי נטיל לי עשו חייבא, והכי קא חשיבת רחל כגוונא דא, בגין דא קוב"ה יהיב לון ליעקב תרווייהו ושזיב לון מההוא חייבא ואתחברו בצדיקא עכ"ל.

נמצא שיש ליעקב תירוץ על נשיאת שתי אחיות מאחר שכל אחת רצתה לעשות רצון קונה ולהזדווג בצדיק ולא ברשע, והוי מחלוקת שהיא לשם שמים ונתקיימה בסופו ונטל יעקב את שתיהן, דמאי הוי להו למיעביד, ליבטלו מפו"ר ולא להנשא לעשו וגם לא ליעקב, לא תוהו בראה אלא לשבת יצרה, וא"כ מחוייבין הם בפו"ר, ולעשו לא היה אפשר להו להנשא ולכך נשאם יעקב, ואע"ג דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבריך, אמנם בשביל מצוה רבה שאני כמ"ש התוס' במסכת שבת (דף ד') ד"ה וכי אומרים, ולכך היה מותר ליעקב לנשאם יחד השתי אחיות.

וכל זה לא שייך אלא אי ס"ל שגם האשה חייבת בפו"ר, אבל אי ס"ל דאשה אינה חייבת בפו"ר אז יעקב שלא כדין עשה בנשיאת שתי אחיות, דלא הוי מצוה רבה אצלם מאחר שאינם מחוייבים, ואם יעקב נטל האחת היה להשנית להבטל ולא להנשא לא ליעקב ולא לעשו עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה) האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, רבי יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו עיי"ש.

וכתב בספר לקוטי סופר במצות פו"ר (דף ו' ע"ד מדפ"ה ס'), דתלוי אי דרשינן סמוכים או לא, דטעמייהו דחכמים דאשה פטורה מפו"ר משום דכתיב וכבשוה ודרכו של איש לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, ודרשינן סמוכין דוכבשוה למה דכתיב לעיל מיניה פרו ורבו וגו' וילפינן דמצות פו"ר נוהג דומיא דוכבשוה, משא"כ ריב"ב ס"ל דלא דרשינן סמוכין ולא שייך ציווי דפו"ר לוכבשוה עיי"ש.

אך הרדב"ז בשו"ת (סי' תרצ"ו) כתב, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח